

«El drama és que Europa es polaritza entre dos projectes: el neoliberal de les elits i el de l'extrema dreta»

L'italià Enzo Traverso és historiador i actualment exerceix de catedràtic d'humanitats a la Cornell University de Nova York. Autor d'una àmplia bibliografia –en què destaquen *El totalitarisme: història d'un debat* o *La història com a camp de batalla: interpretar les violències del segle XX*– és un dels investigadors de l'Holocaust i els totalitarismes més reconeguts de l'àmbit mundial, en especial dels debats ideològics que els han generat.

Joan Canela

La primera pregunta és òbvia: torna Europa als anys trenta?

No.

Uf! Això em deixa més tranquil.

Sí, però alerta, perquè aquest és un «no, però», perquè és obvi que fa vint o quaranta anys la institució Alfons el Magnànim no hauria organitzat un debat entorn d'aquesta pregunta, ni tan sols se li hauria acudit o, en cas de fer-ho, hauria estat molt estrany. Si avui es planteja aquesta qüestió vol dir que la preocupació existeix, ja que hi ha analogies evidents.

FOTO: Joan Canela

Quines serien aquestes analogies?

Crisi econòmica, creixement de la dreta radical, profund malestar social... Són elements que estimulen la memòria històrica i ens fan pensar en els anys trenta.

Tanmateix, també cal tenir en compte que hi ha profundes diferències. Llavors Europa era el centre del món global i concentrava totes les tensions i tendències antagòniques. Avui és més aviat una perifèria. Els centres mundials es troben fora d'Europa i la prova és que les crisis que hi ha no tenen un efecte immediat a la resta del planeta. I els nivells de violència tampoc són equiparables.

En aquest joc d'analogies, la islamofòbia tindria el paper que llavors va tenir l'antisemitisme?

Sí, la comparació és totalment encertada, però de nou hi hem d'introduir matisos. La memòria de l'Holocaust fa que avui en dia l'antisemitisme siga totalment inacceptable; per tant, cal buscar altres bocals expiatoris. Però al mateix temps, aquesta memòria en complica la comparació. Per una banda, perquè és evident que no s'està preparant un extermini de musulmans similar al que es va perpetrar amb els jueus. I per l'altra, perquè aquesta mirada retrospectiva és molt problemàtica, en certa manera tramposa, perquè la fem en un moment en què sabem quin és el final, que és la Shoah, però als anys trenta ningú sabia com acabaria el tema.

Potser per això podríem mirar de ser més precisos i assenyalar que la islamofòbia d'avui presenta moltes similituds amb l'antisemitisme, però més que de la dècada dels trenta, del que va des de l'últim quart del segle XIX fins als anys vint del segle XX.

Els musulmans són vistos com els causants de la crisi, la immigració, l'atur, el terrorisme... Una amenaça identitària a les nostres arrels culturals en un procés d'invasió i submissió. L'extrema dreta sempre és oportunista en la cerca d'un boc expiatori. En el passat, fins a la meitat del segle XX, el boc per excel·lència van ser els jueus.

Un dels combustibles de la islamofòbia és la por als atemptats, una realitat ineludible a l'Europa actual, mentre que el record que ha perdurat del poble jueu és el d'un poble pacífic i desarmat. Això és així o també hi havia algun factor similar que alimentara l'antisemitisme de fa un segle?

La creació de la imatge del terrorista islàmic recorda molt la construcció de l'amenaça bolxevic dels anys vint i trenta que, recordem, es vincula molt estretament a l'antisemitisme, fins al punt que es presenta el comunisme com un invent judaic. Aquestes dues realitats es van vendre com si només en fora una.

En la dècada de 1930, una part de les elits econòmiques s'alia amb el feixisme precisament per la por a aquesta revolució socialista. Avui en dia, però, aquesta por no existeix.

Aquesta és una de les grans diferències entre el feixisme clàssic i l'actual. En el segle XX, el feixisme apareix com una metamorfosi del nacionalisme més radical i violent per l'aparició del nou enemic que representa la revolució soviètica. Avui no hi ha l'URSS, però el seu paper ha estat substituït pel terrorisme islàmic.

Però l'amenaça és del tot diferent. El perill d'una revolució socialista a Europa, si bé complex, era evident. En canvi, és totalment irreal plantejar una invasió islàmica.

Sí, és clar. Però una cosa és l'amenaça real i l'altra la percepció que se'n té. L'islam es percep com una amenaça a la civilització occidental de la mateixa manera com llavors ho va ser el comunisme.

I potser per això ara mateix no hi ha la mateixa aliança entre les elits i l'extrema dreta?

Exactament! Aquesta és una reflexió essencial. En la dècada de 1930, el feixisme era una opció per a les elits i, davant el perill de la revolució socialista, els sectors conservadors el van acceptar. A Itàlia, el 1922; a Alemanya, el 1933, i a Espanya, el 1936.

Avui en dia les elits tenen un altre projecte polític totalment diferent, que és el de la Unió Europea i el neoliberalisme, totalment oposat al projecte de l'extrema dreta, que precisament creix com a oposició al món global, la pèrdua de sobirania, el multiculturalisme i el cosmopolitisme. El drama europeu és justament que aquests nous feixismes estan liderant l'oposició a l'ordre neoliberal. En certa manera, podríem dir que Europa es polaritza entre dos projectes: el neoliberal de les elits i el de l'extrema dreta.

Ara, com bé s'ha vist als EUA, les elits tenen una gran capacitat d'adaptació i s'acomoden ràpidament a les noves situacions. La derrota de la candidata de Wall Street, que evidentment era Hillary Clinton, no ha suposat cap drama i no hi ha hagut cap xoc important entre les elits estatunidenques i Donald Trump. El mateix hauria passat, probablement, a França, on en els darrers trams de la campanya electoral, Marine Le Pen va començar a matisar les seues promeses d'eixir de l'euro i altres per l'estil.

En aquesta nova onada de feixismes europeus trobem formacions liderades per dones o per gais, renúncies al racisme explícit –que es canviaria per un «cadascú a casa seua»– o la renúncia a la violència o la dictadura. Fins a quin punt es pot continuar anomenant *feixisme* al nou feixisme?

La definició d'aquests moviments com a feixistes em sembla molt problemàtica per molts motius. Molt probablement el més fonamental és que el feixisme –encara que apel·laria a un passat mític– fora un moviment que mirava al futur, que en certa manera també era utòpic: volia fer una revolució i una societat nova. Avui parlem de moviments que miren a un pretés passat ideal que volen recuperar. Són pura reacció i pràcticament sempre es defineixen a la contra.

Pense que una definició més encertada seria parlar d'aquests com l'ala dreta de la il·lustració. Una il·lustració que té idees molt clares, que és neocolonial, que exclou els immigrants i els musulmans. Aquesta és una dimensió perversa, ja que contraposa un «nosaltres» il·lustrat contra un «altre» de salvatge. Utilitza una defensa dels drets –de les dones, de les minories...– per a fonamentar la islamofòbia. I això és del tot pervers.

Explicat així sembla més emparentat amb el vell supremacisme colonial que amb el feixisme. Al cap i a la fi, també Churchill era extremadament racista i va defensar l'extermini de pobles sencers per mantenir l'hegemonia imperial britànica, per molt que també siga un heroi antifeixista.

Aquesta és la continuïtat. La idea que hi ha una relació entre islamofòbia i antisemitisme implica una comparació que esquivia la qüestió encara més transcendent, que és que la islamofòbia té una continuïtat amb la cultura colonialista.

El feixisme actual s'alimenta d'un conjunt d'idees heretades del sistema colonial. El fet que l'islam es presente en oposició a la il·lustració suposa una reescriptura de la història de la il·lustració. En el segle XIX, el colonialisme europeu es presentava com un projecte civilitzador i aquesta idea roman en bona part en el nostre subconscient cultural i per això és tan fàcil que arrelle de nou

La conclusió és que no tornem a la dècada del 1930. Tanmateix, llavors eren conscients del que els queia a sobre? Es podria estar preparant un drama similar i simplement no ser-ne conscients per no estar llegint correctament els avisos?

Dir avui que Europa no torna als anys trenta és una manera de tranquil·litzar-se. És obvi que avui parlar d'una guerra entre Alemanya i França és ridícul. També sembla impossible una guerra entre Rússia i la Unió Europea... Però qui hauria pogut pensar, el 1980, en una guerra com la de Iugoslàvia? O en una guerra civil a Ucraïna fa tan sols uns anys?

Hi ha certes situacions –amenaces a la llibertat d'expressió, causa general contra l'independentisme català, debilitació de la independència judicial i dels mitjans...– que fan pensar en un gir totalitari a Espanya. Són signes preocupants o són simplement fets més o menys anecdòtics que s'han pres de manera exagerada?

Jo no diria que Espanya vaja cap a un estat totalitari. Ara, això no vol dir que no em preocupen les mesures repressives. La crisi catalana, a més, és molt complicada, no es veu com sortir-ne. Amb optimisme, pensava que aquesta crisi hauria pogut transformar-se en una oportunitat per a repensar la història d'Espanya i escometre una reorganització territorial en clau federal que reconeguera que el país és multicultural i plurinacional i que, per tant, les seues institucions ho han de reflectir així. Però això no ha passat.

Quines opcions hi queden llavors?

És complicat de preveure. A mitjà termini, aquest gir centralitzador exacerba en lloc de ser una solució i això passa perquè les elits europees no pensen en termes de construir un projecte polític eficaç, sinó en termes de guanyar les pròximes eleccions.

